

THỰC TIỄN BAN HÀNH VÀ ÁP DỤNG PHÁP LUẬT NHẪM GÓP PHẦN XÂY DỰNG NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM

CAO NHẤT LINH*

Xây dựng Nhà nước pháp quyền vững mạnh, hoạt động có hiệu lực, hiệu quả là một trong những nội dung trong tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng Nhà nước của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân. Dựa trên cơ sở này, thực tiễn ban hành và áp dụng pháp luật nhằm góp phần xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam trong giai đoạn hiện nay đã đạt được nhiều thành tựu. Tuy nhiên, bên cạnh đó vẫn còn một số bất cập, hạn chế cần được khắc phục và hoàn thiện.

Từ khóa: Tư tưởng Hồ Chí Minh; Nhà nước pháp quyền; xã hội chủ nghĩa; xây dựng và ban hành; áp dụng pháp luật.

Building a strong, effective, and efficient rule-of-law state is a core element of Ho Chi Minh's thought on a state "of the People, by the People, and for the People." Based on this foundation, the enactment and implementation of laws in Vietnam have significantly contributed to the construction of a socialist rule-of-law state in the current period. However, alongside these achievements, limitations and shortcomings must be addressed and improved.

Keywords: Ho Chi Minh's thought; rule-of-law state; socialist; formulation, enactment, and implementation of laws.

NGÀY NHẬN: 19/02/2025

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 21/3/2025

NGÀY DUYỆT: 16/4/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.351.2025.1140>

1. Đặt vấn đề

Những nội dung, yêu cầu của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa (XHCN) Việt Nam đã được thể hiện trong *Hiến pháp* năm 2013. Tại Điều 2 *Hiến pháp* năm 2013 quy định: "Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam là nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân". Đại hội XIII của Đảng tiếp tục khẳng định: "Bản chất của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước của

Nhân dân, do Nhân dân và vì Nhân dân"¹.

Qua nghiên cứu, thực tiễn xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN ở Việt Nam trong giai đoạn hiện nay thông qua hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật trong một số lĩnh vực đã đạt được nhiều thành tựu nhưng vẫn còn một số hạn chế, bất cập cần được tiếp tục nghiên cứu và hoàn thiện.

* PGS.TS, Trường Đại học Cần Thơ

2. Những thành tựu và hạn chế trong việc ban hành và áp dụng pháp luật nhằm góp phần xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam

a. Về thành tựu đạt được

Thứ nhất, hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật trong một số lĩnh vực bảo đảm phát huy dân chủ, quyền làm chủ của Nhân dân, mọi quyền lực nhà nước thuộc về Nhân dân, thực hiện và bảo vệ, bảo đảm quyền con người, quyền công dân.

Nền dân chủ XHCN ở Việt Nam vừa thể hiện các giá trị dân chủ phổ quát của nhân loại, vừa thể hiện những giá trị dân chủ trong bản sắc văn hóa, truyền thống dựng nước, giữ nước trong lịch sử dân tộc Việt Nam, có nội dung cốt lõi là tôn trọng, bảo đảm quyền con người, quyền công dân, quyền làm chủ của Nhân dân, gắn với trách nhiệm, nghĩa vụ của công dân. Phương thức dân chủ đại diện, dân chủ trực tiếp đã từng bước được hoàn thiện. Bên cạnh đó, *Hiến pháp* năm 2013 và pháp luật quy định rõ trách nhiệm của các cơ quan nhà nước trong việc báo cáo, giải trình, tiếp thu ý kiến của Nhân dân. Cụ thể, Quốc hội thực hiện quyền giám sát tối cao việc tuân theo *Hiến pháp*, luật và nghị quyết của Quốc hội, xét báo cáo công tác của Chủ tịch nước, Ủy ban Thường vụ Quốc hội, Chính phủ, Tòa án nhân dân tối cao, Viện kiểm sát nhân dân tối cao, Hội đồng bầu cử quốc gia, Kiểm toán nhà nước và cơ quan khác do Quốc hội thành lập (khoản 2 Điều 70). Đại biểu Quốc hội liên hệ chặt chẽ với cử tri, chịu sự giám sát của cử tri; thu thập và phản ánh trung thực ý kiến, nguyện vọng của cử tri với Quốc hội, các cơ quan, tổ chức hữu quan; thực hiện chế độ tiếp xúc và báo cáo với cử tri về hoạt động của đại biểu và của Quốc hội; trả lời yêu cầu và kiến nghị của cử tri; theo dõi, đôn đốc việc giải quyết khiếu nại, tố cáo và hướng dẫn, giúp đỡ việc thực hiện quyền khiếu nại, tố cáo (khoản 2 Điều 79). Bộ trưởng, thủ trưởng cơ quan ngang bộ báo cáo

công tác trước Chính phủ, Thủ tướng Chính phủ; thực hiện chế độ báo cáo trước Nhân dân về những vấn đề quan trọng thuộc trách nhiệm quản lý (khoản 2 Điều 99).

Trong lĩnh vực bảo đảm quyền con người, đã bổ sung nhiều quyền con người vào *Hiến pháp* năm 2013, thể hiện rõ nét và khá đầy đủ ở các đại từ nhân xưng chỉ chủ thể như “mọi người” (hoặc “không ai”) trong nhiều điều khoản. Với sự thay đổi này, *Hiến pháp* năm 2013 đã thể chế hóa đầy đủ nội dung quyền con người trong các công ước quốc tế mà Việt Nam là thành viên, được quy định rõ tại Điều 14: “Ở nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam, các quyền con người, quyền công dân về chính trị, dân sự, kinh tế, văn hóa, xã hội được công nhận, tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm theo *Hiến pháp* và pháp luật. Quyền con người, quyền công dân chỉ có thể bị hạn chế theo quy định của luật trong trường hợp cần thiết vì lý do quốc phòng, an ninh quốc gia, trật tự, an toàn xã hội, đạo đức xã hội, sức khỏe của cộng đồng”. Vấn đề này đã được cụ thể hóa bằng các quy định của pháp luật, đặc biệt là trong các văn bản quy phạm pháp luật nhằm bảo đảm quyền con người, quyền công dân trong tình trạng khẩn cấp, như: *Luật An ninh quốc gia* năm 2004, *Luật Quốc phòng* năm 2018, *Luật Phòng, chống bệnh truyền nhiễm* năm 2007, *Luật Thú y* năm 2015, *Luật Trung mua, trung dụng tài sản* năm 2008... và các văn bản hướng dẫn thi hành². *Hiến pháp* năm 2013 cũng thể hiện tầm quan trọng của nội dung quyền con người, quyền công dân bằng việc chuyển chương “quyền con người và quyền công dân” lên vị trí Chương II trong *Hiến pháp* (chỉ đứng sau Chương I về chế độ chính trị). Điều này phù hợp với bản chất của các quyền liên quan và tạo điều kiện để thực thi các quyền đó trên thực tế³.

Trong lĩnh vực xóa đói, giảm nghèo, bảo đảm bình đẳng giới, quyền của phụ nữ, bảo vệ, bảo đảm quyền của các nhóm xã hội dễ

bị tổn thương, như: trẻ em, người cao tuổi, người khuyết tật, người bị tước tự do (người thi hành án phạt tù), người dân tộc thiểu số... cho thấy, hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật đã có nhiều thành tựu đáng kể. Cụ thể, với việc ban hành nhiều luật liên quan, như: *Luật Bình đẳng giới* năm 2006, *Luật Trẻ em* năm 2016, *Luật Người khuyết tật* năm 2010...

Qua nhiều năm thực hiện Chương trình mục tiêu quốc gia giảm nghèo bền vững cho thấy, tỷ lệ hộ nghèo đã giảm liên tục qua các năm trên phạm vi cả nước, trong đó vốn huy động xã hội hóa hỗ trợ an sinh xã hội và giảm nghèo của các địa phương (chiếm 40,91%), vốn ủng hộ Quỹ “Vì người nghèo” và các hoạt động an sinh xã hội của Mặt trận Tổ quốc các cấp (chiếm 23,41%)⁴. Đặc biệt, năm 2024, Chương trình góp phần thực hiện mục tiêu giảm tỷ lệ hộ nghèo trên 1%, tỷ lệ hộ nghèo dân tộc thiểu số giảm trên 3% (riêng các huyện nghèo, giảm tỷ lệ nghèo từ 4 - 5%)⁵.

Về bình đẳng giới, thực tiễn áp dụng pháp luật cũng đạt nhiều thành tựu, trong đó đã ban hành và áp dụng pháp luật nhằm thúc đẩy bình đẳng giới thể hiện ở các văn bản, như: *Luật Hỗ trợ doanh nghiệp nhỏ và vừa* năm 2017, Chiến lược và Chương trình quốc gia về chống bạo lực giới (giai đoạn 2021 - 2030), *Luật Phòng, chống bạo lực gia đình* năm 2022, *Bộ luật Lao động* năm 2019, Kế hoạch Hành động quốc gia về phụ nữ, hòa bình và an ninh giai đoạn 2024 - 2030. Theo đó, nâng tỷ lệ phụ nữ tham gia Quốc hội khóa XV (nhiệm kỳ 2021 - 2026) đạt 45,3%, tăng 6,3% so với khóa XIV. Trong đó, nữ ứng cử viên tại các cơ quan trung ương là 45 người/203 người, đạt tỷ lệ 22,2%; nữ ứng cử viên khối địa phương là 348 người/665 người, đạt tỷ lệ 52,3%⁶, đưa Việt Nam nằm trong nhóm nước có tỷ lệ nữ đại biểu Quốc hội cao ở khu vực và thế giới⁷. Ở địa phương, nhiều phụ nữ giữ vai trò chủ chốt ở các cơ

quan, ban, ngành, góp phần giải quyết các vấn đề quan trọng. Vai trò của phụ nữ dân tộc thiểu số ngày càng được phát huy, đặc biệt, các nữ doanh nhân là người dân tộc thiểu số tăng đáng kể.

Trong lĩnh vực bảo vệ trẻ em, nhất là đối với trẻ em mồ côi, trẻ em tàn tật được đi học, được miễn giảm học phí và các khoản đóng góp, đã có những thành tựu đáng kể trong bảo đảm quyền trẻ em⁸. Trên cơ sở các văn bản quy phạm pháp luật được ban hành, Bộ Chính trị đã đồng ý với đề xuất của Bộ Giáo dục và Đào tạo về việc miễn học phí cho học sinh từ mầm non đến giáo dục phổ thông. Theo thống kê, cả nước có 23,2 triệu học sinh và ước tính, ngân sách sẽ chi khoảng 30 nghìn tỷ đồng để thực hiện chủ trương⁹.

Thứ hai, hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật trong việc quản lý, điều hành của Nhà nước và xã hội đã đạt được nhiều bước tiến quan trọng.

Hệ thống pháp luật Việt Nam hiện nay đã được đổi mới, sửa đổi, bổ sung, xây dựng ngày càng đầy đủ và phù hợp hơn, nhất là về thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN, tạo cơ sở pháp lý cho việc quản lý xã hội bằng pháp luật, bảo đảm phát huy dân chủ, thực hiện, bảo vệ quyền con người, thúc đẩy sự phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, đáp ứng yêu cầu chủ động hội nhập kinh tế thế giới. Những năm gần đây, có nhiều luật và văn bản quy phạm pháp luật khác thuộc nhiều lĩnh vực đã được ban hành và sửa đổi, bổ sung, như: *Luật Doanh nghiệp* năm 2020, *Luật Đầu tư* năm 2020, *Luật Xử lý vi phạm hành chính* (sửa đổi, bổ sung năm 2020), *Luật Cư trú* năm 2020, *Luật Bảo vệ môi trường* năm 2020, *Luật Tổ chức Quốc hội* (sửa đổi, bổ sung năm 2020), *Luật Phòng, chống ma túy* năm 2021, *Luật Thanh tra* năm 2022, *Luật Phòng, chống rửa tiền* năm 2022, *Luật Kinh doanh bảo hiểm* năm 2022, *Luật Thuế tiêu thụ đặc biệt*, *Luật Bảo vệ quyền lợi*

người tiêu dùng năm 2023, Luật Kinh doanh bất động sản năm 2023, Luật Nhà ở năm 2023, Luật Đất đai năm 2024... Việc kịp thời ban hành, sửa đổi, bổ sung các văn bản quy phạm pháp luật cũng đã thể hiện rõ thành tựu của Việt Nam trong việc xây dựng Nhà nước pháp quyền là nhà nước quản lý, hoạt động, vận hành theo *Hiến pháp* và pháp luật.

b. Một số tồn tại, hạn chế trong quá trình thực hiện

Tại Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Đảng đã thẳng thắn chỉ rõ hạn chế trong xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN “...có mặt chưa đáp ứng tốt yêu cầu phát triển kinh tế - xã hội và quản lý đất nước trong tình hình mới”¹⁰. Cụ thể:

Một là, về hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật trong một số lĩnh vực bảo đảm phát huy dân chủ, quyền làm chủ của Nhân dân, mọi quyền lực nhà nước thuộc về Nhân dân, thực hiện và bảo vệ, bảo đảm quyền con người, quyền công dân. Nội dung này vẫn còn nhiều hạn chế, nhất là trong tổ chức thực hiện, kiểm tra, giám sát, xử lý vi phạm¹¹. Thực hành dân chủ đi đôi với giữ vững kỷ cương, kỷ luật còn nhiều bất cập, chưa bảo đảm quyền lực nhà nước thực sự thuộc về Nhân dân. Một số quyền của công dân chưa được tôn trọng. Bộ máy còn nặng nề, công kênh, thủ tục hành chính còn rườm rà, chưa thuận tiện cho dân, thiếu công khai cho dân biết, dân kiểm tra. Một số cán bộ còn thiếu trách nhiệm, thiếu năng lực, làm việc tùy tiện, hách dịch, cửa quyền, vi phạm quyền con người, quyền công dân¹².

Hai là, về hoạt động ban hành và áp dụng pháp luật trong việc quản lý và điều hành Nhà nước và xã hội. Hệ thống pháp luật còn một số quy định chưa thống nhất, chưa đáp ứng kịp thời yêu cầu thực tiễn. Trong việc thực hành tiết kiệm, chống lãng phí, chế tài xử lý trách nhiệm cá nhân trực tiếp và người đứng đầu cơ quan, đơn vị và địa phương để xảy ra lãng phí, thất thoát vẫn còn chưa mạnh

và cụ thể¹³. Điều này có thể là một trong những nguyên nhân dẫn đến tình trạng nợ đọng, chậm ban hành văn bản quy định chi tiết chưa được khắc phục triệt để; việc chấp hành pháp luật còn chưa nghiêm, dẫn đến thất thoát, lãng phí lớn và nghiêm trọng.

3. Kết luận và kiến nghị

Bên cạnh những thành tựu nổi bật trong vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng Nhà nước pháp quyền vững mạnh, hoạt động có hiệu lực, hiệu quả, thực tiễn xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam hiện nay cũng đang gặp nhiều khó khăn, thách thức. Do đó, trong công tác ban hành và áp dụng pháp luật cần phải tiếp tục hoàn thiện theo hướng:

Thứ nhất, tiếp tục lấy ý kiến các chuyên gia, người dân trong các dự thảo luật và các văn bản quy phạm pháp luật đang áp dụng để sửa đổi, bổ sung cho phù hợp với thực tiễn, bảo đảm quyền làm chủ của Nhân dân trong công cuộc xây dựng Nhà nước của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân. Để làm được điều này một cách hiệu quả thì cần tăng cường sự phối hợp của các cấp, các ngành liên quan và các đối tượng chịu tác động trực tiếp bởi nội dung của luật. Cụ thể, luật áp dụng cho đối tượng nào thì nên tập trung ưu tiên lấy ý kiến trước đối với các đối tượng đó, kết hợp với ý kiến của các chuyên gia trong lĩnh vực mà luật đó điều chỉnh để có ý kiến đa chiều, phát huy hiệu quả trong việc xây dựng và áp dụng nội dung của các quy định. Ví dụ: *Luật Doanh nghiệp* năm 2020 có đối tượng áp dụng được xác định là: “1. Doanh nghiệp; 2. Cơ quan, tổ chức, cá nhân có liên quan đến việc thành lập, tổ chức quản lý, tổ chức lại, giải thể và hoạt động có liên quan của doanh nghiệp”. Như vậy, khi sửa đổi, bổ sung nên ưu tiên tập trung lấy ý kiến của doanh nghiệp và các cơ quan, tổ chức, cá nhân có liên quan đến việc thành lập, tổ chức quản lý, tổ chức lại, giải

thể và hoạt động có liên quan của doanh nghiệp thì công tác xử lý thông tin, tập hợp, tiếp thu ý kiến sẽ đạt hiệu quả cao.

Thứ hai, tiếp tục giảm thủ tục và công khai thủ tục hành chính nhằm tạo thuận tiện cho dân thực hiện, dân biết, dân kiểm tra. Để làm được điều này, trước tiên là các cấp, các ngành phải rà soát, tổng hợp các bất cập trong quy định về giấy tờ, thủ tục không còn phù hợp, gây phiền hà không cần thiết, đặc biệt là trong giai đoạn ứng dụng công nghệ số, chính quyền số như hiện nay, từ đó có kiến nghị trực diện về việc sửa đổi các quy định liên quan đến thủ tục, giấy tờ hành chính. Có như vậy mới góp phần thực hiện thành công Nghị quyết số 57-NQ/TW ngày 22/12/2024 của Bộ Chính trị yêu cầu đơn giản hóa tối đa các thủ tục hành chính. Bên cạnh đó, cần tiến đến phương án rà soát xử lý và giảm biên chế đối với cán bộ thiếu trách nhiệm, làm việc tùy tiện, hách dịch, cửa quyền, vi phạm quyền con người, quyền công dân hoặc cán bộ không có năng lực tiếp cận nâng cao việc áp dụng công nghệ số trong xử lý thủ tục hành chính.

Thứ ba, tăng chế tài xử lý trách nhiệm cá nhân trực tiếp và người đứng đầu cơ quan, đơn vị, địa phương để xảy ra lãng phí, thất thoát và xử lý nghiêm các hành vi vi phạm dẫn đến thất thoát, lãng phí. Do vậy, cần sửa đổi, bổ sung *Luật Thực hành tiết kiệm, chống lãng phí* năm 2013 cho phù hợp với tình hình thực tế phát triển của đất nước và xã hội phát triển hiện nay, đặc biệt là ban hành văn bản hướng dẫn chi tiết quy định về xử lý vi phạm, bồi thường thiệt hại khi cơ quan, tổ chức, cá nhân có vi phạm các quy định của *Luật* về thực hành tiết kiệm, chống lãng phí. Bên cạnh đó, cần ưu tiên rà soát thường xuyên các quy định về xử phạt hành chính trong từng lĩnh vực đặc thù ảnh hưởng trực tiếp đến kinh tế - xã hội của quốc gia, như: đấu thầu, thẩm định giá, quản lý, sử dụng đất đai, tài nguyên, khoáng sản, tài

chính công, tài sản công... để sửa đổi, tăng mức phạt và trách nhiệm nhằm hạn chế vi phạm, góp phần tích cực trong xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN □

Chú thích:

- 1, 10, 13. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật, tr. 101, 89, 89.
2. Vũ Hồng Thanh, Nguyễn Thị Thủy (2020). *Bảo đảm quyền con người, quyền công dân trong tình trạng khẩn cấp theo quy định của pháp luật Việt Nam*. Tạp chí Nghiên cứu Lập pháp, số 10 tháng 5/2020, tr. 3.
3. Nguyễn Đăng Dung (2015). *Quyền con người và việc bảo vệ, bảo đảm thực hiện quyền con người theo Hiến pháp năm 2013*. Tạp chí Nghiên cứu Lập pháp, số 11 (291), tháng 6/2015, tr. 4.
4. *Phụ lục III, Báo cáo đánh giá kết quả thực hiện chương trình mục tiêu quốc gia và các chương trình mục tiêu giai đoạn 2016 - 2020*. <https://datafiles.chinhphu.vn>, ngày 24/5/2021.
5. *Thường trực Ủy ban Xã hội thẩm tra sơ bộ báo cáo của Chính phủ về thực hiện chương trình mục tiêu quốc gia giảm nghèo bền vững năm 2024*. <https://quochoi.vn>, ngày 11/9/2024.
6. *54 tỉnh, thành đạt tỷ lệ nữ ứng cử đại biểu Quốc hội từ 35% trở lên*. <https://hoilhpn.org.vn>, ngày 29/4/2021.
7. *Việt Nam trong nhóm các nước đứng đầu về tỷ lệ nữ đại biểu Quốc hội*. <https://baucuquochoi.vn>, ngày 26/4/2021.
8. *Việt Nam đạt được những tiến bộ to lớn trong công tác chăm sóc và bảo vệ trẻ em*. <https://www.xaydungdang.org.vn>, ngày 17/11/2022.
9. *Bao nhiêu học sinh trên toàn quốc được hưởng chính sách miễn học phí?* <https://tien-phong.vn>, ngày 01/3/2025.
11. *Nâng cao hiệu lực, hiệu quả công tác kiểm tra, giám sát, thi hành kỷ luật của Đảng trong giai đoạn hiện nay*. <https://www.tapchicongsan.org.vn>, ngày 25/7/2022.
12. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2021). *Giáo trình Nhà nước và pháp luật* (dùng cho hệ đào tạo cao cấp lý luận chính trị). H. NXB Lý luận chính trị, tr. 116.